

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНІСТЬ ДОБИ ПОСТМОДЕРНІЗМУ У ПЕРІОД РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Білан Сергій Олексійович

доктор історичних наук,
професор кафедри міжнародних відносин і суспільних наук,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
e-mail: bilanso@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-0256-2499>

Доморослий Валентин Іванович

кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін,
Уманський національний університет садівництва, м. Київ
e-mail: dovaevrobob3@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1682-9430>

***Анотація.** У запропонованій статті розглядається стан української духовності у період російсько-української війни, що триває з 2014 р. Досліджено вплив постмодернізму на різні сфери національної духовності. У ході аналізу встановлено, що носії української духовності, через низький рівень її присутності у своєму бутті, виявилися неготовими до сприйняття основних постулатів постмодернізму. Українське суспільство пішло на зустріч новому, забуваючи почасти, про традиційні засадничі принципи своєї духовності. Особлива увага приділяється прояву постмодернізму в провідних напрямках української духовності. Основні серед них: суспільне життя, мова, література, кіно, релігія. Поряд з тим, встановлено і досліджено позитивні наслідки взаємодії постмодернізму та української традиційної духовності. Зазначено, що під впливом війни, українське суспільство стало заглиблюватися у свою національну духовність, і здійснювати диференційний підхід до світоглядних постулатів постмодернізму. Автор доходить висновку, що раціональне поєднання новаторства (постмодернізму) та традиції в національній духовності розширює горизонти наших духовних цінностей.*

***Ключові слова:** духовність, постмодернізм, традиція, новаторство, культура, кіно, література, релігія, історична пам'ять.*

Постановка проблеми. Проблема постмодерністської культури є доволі актуальною для нашого часу. Її важливість пов'язана з функціонуванням особливого типу світогляду, орієнтованого на формування такого життєвого простору, якому притаманні відкидання форм, пошук нових естетичних принципів, розрив з реалізмом. Головними його цінностями є свобода в усьому, стихійність у діяльності людини. Наше постмодерне буття нагадує Шекспірівський сюжет: «Весь світ театр, а люди у ньому актори! І кожен не одну грає роль». Зважаючи на те, що все це відбувається на фоні російсько-української війни, то проблема постмодернізму в українській духовності набуває надзвичайної актуальності.

Проте постмодерн не сваволя і не вседозволеність, коли все дозволено і все виправдано, він це визнає лише у своїх параметрах. Постмодернізм позиціонує себе як інтелектуальна течія, яка намагається осмислити не економічні проблеми, а головним чином політичні та культурологічні. Завдяки постмодерну відбувається асиметрія культур. Амбітні нації нав'язують свій спосіб життя та мислення, створюючи власний сценарій культурної полігамії світу, тому постмодерн провокує селекцію культур [Постмодерна, 2018]. Цей процес має суперечливий характер: з одного боку, нації, які стоять на нижчому рівні розвитку мають можливість долучитися до кращих надбань «амбітних націй», з другого боку під впливом цих надбань зростає загроза втрати власної самоідентифікації.

Мета. У запропонованій статті поставлено мету проаналізувати позитивні та негативні наслідки впливу постмодернізму на українську духовність.

Історіографічний огляд. Термін «постмодерн» застосував вперше Р. Панвіц у 1917 р. у книзі «Криза європейської культури» для позначення негативних тенденцій у культурному житті Європи. У 1947 р. А. Тойнбі [Тойнбі, 1995], у своїй праці надав цьому поняттю культурологічного сенсу: пост – символізує кінець західного панування в релігії та культурі.

Будучи під впливом постмодерністських ідей, українські дослідники також долучилися до вивчення не тільки його сутності а й впливу на національну культуру. Іван Дзюба вважає, що постмодернізм розмиває кордони між грою та серйозністю, між мистецтвом та кітчем, проникає у свідомість трансцендентальними переживаннями [Дзюба, 1998, с. 63-87].

М. Ожеван вважає постмодерн постсучасністю, примітивним маніпулюванням культурою, називає його рухом до «нового Середньовіччя». Дослідник вбачає у постмодернізмі загрозу винищення національних культур [Ожеван, 2000, с. 162-182].

О. Пахльовська назвала український постмодернізм клонуванням без правил. Теоретичні суперечки про постмодернізм трактуються як певна неунікна закономірність української культури – частини культури європейської, як підсвідомий культ епігонства. Постмодернізм перенизав собою інтелектуальне життя нових поколінь доби посттоталітаризму, створив генераційні протистояння кризових явищ не лише в культурі, а й в суспільно-політичній сфері [Пахльовська, 2001].

Постмодерн, по-своєму інтерпретує співвідношення минулого та сучасності. Цьому сприяло його пародійно негативне ставлення до минулого. Розірвавши спадкоємність епох, цей стиль перетворив сучасне в момент переживання «саме тут» і «саме зараз». Нове стало абсолютном. Новизна перетворилася у спосіб оцінки світу, вона позиціонується не як акт зіставлення та протиставлення старому, а сама по собі як така.

В. Воронкова стосовно постмодернізму зазначає: «це пошук нових форм відносин людини зі світом нових цінностей та нових критеріїв. Постмодернізм несе в собі не лише проблему вичерпаності попереднього типу мислення, а значить і культури, яка проіснувала десятки століть, але і проблему пошуку того, що буде далі, пошуку нових принципів майбутньої культури. Сила постмодерністського мислення саме у визнанні культурного постмодернізму, який відкриває простір для відкритого діалогу, звільняє від догматизму» [Воронкова, 2003, с. 265].

Виклад основного матеріалу. Українська духовність базувалася на таких засадничих принципах, як романтизм (символізм), мета, ідея, ієрархія, творчість, жанр, визначеність. Цей інтелектуальний канон бере свої витoki ще з античних часів – це був засіб для формування духовності особистості, розширення її світогляду. Постмодернізм визначає технократичне панування людини над природою та її духовною сферою. Проте, панування людини над природою призвело до однієї з глобальних проблем людства, зокрема екологічної, наслідком якої, є глобальне потепління. І тому, одним з напрямів духовності має бути раціональне втручання людини у природні процеси, адже, мова йде про виживання людини, як біологічного виду.

Панування людини над духовною сферою доволі абстрактне поняття, з одного боку воно може привести до обмеження прав і свобод особистості, з другого – його відсутність чи слабкість може привести до проникнення елементів чужої духовності, почасти шкідливих та руйнівних для національної духовної культури. Прикладом цього, може бути проникнення російських традицій до нашої дійсності. Ми, тривалий час, сприймали нав'язливий наратив східного сусіда про «братерство» російського та українського народів, та навіть 2014 р. не став переломним у цьому плані. Значна частина наших земляків сприймала анексію Росією Криму та частини Донецької та Луганської областей, не як агресію, а як прикре непорозуміння, яке не може зруйнувати «споконвічні братерські стосунки».

Вірш молодшої київської поетки Анни Дмитренко «Нікогда мы не будем братьями» не здійснив необхідного впливу на українців. Значна частина нашого суспільства продовжувала комунікувати з країною-агресором на різних рівнях.

Політики, з проросійських партій та рухів їздили до Москви на різного роду зібрання та форуми. Не відставали від них і діячі шоу-бізнесу, позиціонуючи себе поза політикою, та несучи якусь абстрактну, за їх словами, любов. Пересічний люд, також масово відвідував Росію і щиро обурювався спробами влади якось обмежити транспортний зв'язок з Російською Федерацією.

Наші громадяни, представники старшого покоління, захоплювалися Кобзоном, населення середнього віку обожнювало групу «Любе», молодь не уявляла свого життя без російського репу Тімати та Басти. Все це, дало можливість анексувати Крим та частину Донецької і Луганської областей. Президент РФ Путін виправдовуючи агресію проти України, заявляв: «Это наша земля, там поют наши песни, отмечают наши праздники». Названі російські «кумири», в перших рядах, підтримали агресивні дії свого військово-політичного керівництва. Шанувальники їх таланту в Україні щиро обурювалися, що їхні улюбленці потрапляли до санкційних списків, і не мали можливості більше гастролювати нашою країною. Лише повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. змінило почуття «братерської любові» і сприйняття російської культури у нашому суспільстві, але не у всіх.

Багатостраждальна Буча так і не змогла позбутися прізвиська Пушкіна в ході «деколонізації вулиць». «Смирись Кавказ: идет Ермолов!» цей заклик імперіаліст Пушкін у 1821 р. опублікував у вірші «Кавказский пленник». Під подібними гаслами російські війська здійснювали свої злочини у тій же Бучі та інших тимчасово окупованих містах і селах України. Як зазначив Роман Ревакович «... в цей час страшної війни Україна повинна максимально очистити свій простір від російських

слідів, а поставити на це місце своїх корифеїв, які в час повної безнадії підтримували українську ідею» [Ревакович, 2022].

До 2014 р. на території України працювало 84 російських телеканалів, після анексії Криму та частини Донецької та Луганської областей залишився один – «Дождь», який вимкнули лише у 2017 р. після демонстрації ним карти України без Криму. Але частина наших громадян, всякими правдами і не правдами під'єднувалися до російських телеканалів та соціальних мереж, ніяк не могли відірватися від чужого інформаційного простору. Незважаючи на війну, що носила назву антитерористичної операції (АТО), значна частина нашого суспільства не сприймала реальність втрати власних територій, і не розцінювала це як вияв ворожості з боку РФ. Збереження в українській суспільній свідомості ментальних схем «братерства», сформованих у межах так і не переглянутого належним чином радянського історико-політичного нарративу, зумовили неадекватне дискурсивне віддзеркалення воєнної дійсності, його евфемістичність, а отже – зниження його мобілізаційного потенціалу [Березовенко, 2021, с. 106 - 107].

Іншим прикладом негативного впливу постмодернізму на національну духовну культуру є мовна проблема. Русифікації сприяв приплив колоністів та робітників до нових промислових міст Сходу та Півдня України ще з XIX ст. Невдовзі російськомовні мешканці стали домінувати в містах, у тому числі в Києві, тоді як у сільській місцевості проти україномовних зводилися всілякі бар'єри, що мали обмежувальний характер у плані самореалізації. Знесилене політично, економічно та культурно українство не мало можливості чинити опір, змушене було підпорядкуватися. Мовний конформізм українців, їхня звичка переходити на мову російськомовних партнерів під час комунікації, став масовим явищем. Він продовжувався навіть за доби незалежності.

Це призвело ще й до виникнення такої проблеми в українській культурі мовлення, як суржик, у якому значна частина належить русизмам. Суржикомовній людині позбавитися російськомовного елемента важко, тому що змінити власний мовний світ – це самому до певної міри змінитися [Прохоренко, 2014, с. 176-177].

Виходячи з цього, українському суспільству та нашій національній духовності, необхідно позбавитися мовного імперіалізму, що і відбувається на сучасному етапі в умовах повномасштабного російського вторгнення.

Постмодернізм у суспільному житті спонукає до активізації політичної участі, зростання проявів самовираження людини. Наслідком чого є систематичні людські дії, збереження і відтворення елементів спільного життя. На сучасному етапі держава не втручається у справи своїх громадян, якщо вони не порушують чинного законодавства.

«Політичній діяльності постмодерністського типу властиві фрагментарність, гра в гуманізм, активність чи лояльність. За цих умов політика перетворюється у різновид підприємництва, де провокуються події, конфлікти, створюються штучні іміджі лідерів, набуває самодостатнього характеру політична реклама» [Горбатенко, 2006, с.278-279]. Наше суспільство поринуло у вир цих подій, і продемонструвало свою неготовність до подібного стану речей. Звідси електоральні симпатії виборців більше належать популістським партіям, рухам та окремим політикам, небажання дослухатися до діячів, та видань, які доносять об'єктивну інформацію. На думку В. Горбатенка «Постмодернізація» у політологічному плані може бути визначена як

сучасна, більш досконала форма модернізації, що передбачає перехід від традиційного чи сучасного суспільства до постсучасного, – здатного забезпечити собі стабільність, життєздатність і розвиток на основі багатоаспектних підходів з максимальним використанням властивостей окремих індивідуумів, інституційно-інформаційного та соціального потенціалу, оптимального поєднання традиційних і сучасних цінностей, збереження особливостей і неповторності буття певного соціуму» [Горбатенко, 2010, с. 156].

Не все у нас гаразд і з історичною пам'яттю, що набуває загрозливих ознак для суспільства на сучасному етапі, в умовах війни. Ми дуже легко історію України, у процесі складання незалежного мульти-тестування, перевели з обов'язкової дисципліни у вибіркочку. Це означає, що для вивчення історії України у школах приділятиметься менше уваги. Внаслідок цього ми можемо трансформуватися із нації у населення, яке не знатиме свого минулого, і не буде розуміти алгоритму своїх подальших дій. В умовах наявності проблем зі станом національної свідомості у нашому суспільстві та широкомасштабної російсько-української війни це може ще більше ускладнити ситуацію. Як зазначив Д. Стус «Для мене в постмодернізмі неприйнятні зречення історії та історичної пам'яті» [Стус, 2001].

Надзвичайно поширеним є постмодернізм в кіномистецтві. Він оголошує принципово неможливим пошуки сенсу й замикається на стилізованому відтворенні різних подій. Люди лише сприймають реальність, яка створена соціальним інститутом, де розум починає працювати лише за готовими зразками. Суттєвою особливістю постмодернізму є також естетизація зла і потворності, герої, які наділені людськими пороками подаються в привабливому й героїчному світлі [Зубавіна, 2008, с. 135].

Образи «хрещених батьків» мафії, гангстерів, або їх російських «братків» заповнили екрани. Навіть реальні терористичні акти, чи страшні кадри, що супроводжують російську агресію в Україні, телебачення почасти подає як естетичне видовище.

Військові події на українських землях з 2014 р. скорегували розвиток національного кіномистецтва, постмодерн поступається реалізму. Фільми: «Кіборги», «Додому», «Доброволець», «Снайпер: білий ворон» є продуктом національного кінематографу, що базується на кращих традиціях української духовності – звитяга, самопожертва задля ближнього та воля до перемоги.

Децю складнішою є ситуація у літературі. Ми маємо літературу найвищого постмодернового світового гатунку Ю. Андруховича, у якій немає ні героїв, ні особистостей, ні лідерів. Складається враження, що сюжети цих творів вихоплені автором із суспільних процесів, що мають місце у нашому житті, де все спрямоване на зміщення стилів і часів. Характерним для цього жанру є іронічне сприйняття історії, традицій, авторитетів.

На початку ХХІ ст. в українській публіцистиці та різного роду виданнях розпочалася «десакралізація» класиків: Тараса Шевченка, Лесі Українки, Ольги Кобилянської. Автори подібних публікацій, не вдавалися у сутність та зміст їх творів, а витягували якісь фрагменти з особистого життя знакових персон нашої культури і намагалися переконати читача, що вище названі особи не варті всенародного визнання. Найбільше «розвінчували класиків» журналісти С. Матвієнко та О. Бузина. Останній, навіть суперечив сам собі, переконуючи, що

Шевченка вивчати шкідливо, адже його твори сповнені плачу за «братів незрящих, гречкосіїв», і прививають читачеві безнадію, розпач та бездіяльність. У своїх наступних творах та публічних виступах Бузина вимагав заборонити вивчення Великого Кобзаря, звинувачуючи його у пропаганді жорстокості, посиляючись на поему «Гайдамаки», де автор описував картини розправи повстанців над своїми експлуататорами.

Події Революції Гідності та агресія Росії зупинили хвилю «де-сакралізації» класиків. Більшість спільноти усвідомила, що забути Т. Шевченка це демонтаж українського [Ткачук, 2003], в тому числі й духовного.

Ю. Андрухович вважає, що Шевченкові як видатному українцеві, вже немає потреби ставити пам'ятники. Його твори необхідно читати, вивчати і наголошувати, що геній Т. Шевченка проявляється не тільки у смисловій площині його ідей, а й у величчі його духовних переживань, що власне характерно для всіх видатних мислителів та поетів. Підтвердженням цього можуть бути рядки:

«Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену Святого Бога,
За неї душу погублю».
(«Сон»)

Важливо те, що це говорить не атеїст, а віруючий православний християнин. Глибина душевних переживань виводить його поезію на рівень старозавітного розуміння християнства, не як заперечення Бога, а форми психологічного життєвого діалогу з Творцем.

На сучасному етапі, російсько-українська війна знову повернула нас до творчості Т. Шевченка, адже готовність до самопожертви, що була характерна для нього самого та персонажів його творів, зараз демонструється нашими Героями-Захисниками. Випадає цілий героїко-патріотичний пласт нашої національної духовності тому, що другий рік поспіль у зовнішньому незалежному оцінюванні відсутній розділ з української літератури. Незважаючи на це сучасні українські письменниці М. Матіос, Л. Пономаренко, Т. Зарівна, В. Мастєрова проявили духовну стійкість і чистоту, вистояли й самі стали на захист нашої літератури своїми талановитими творами, а не деклараціями. Виходячи із ситуації що склалася, необхідно віднайти раціональне співвідношення між постмодерністською та традиційною літературою. Це нам допоможе бути в контексті світового культурного життя, і не відриватися від своїх духовних витоків. Робити це необхідно негайно, адже, нинішня війна це не тільки битва за територію, це боротьба між діаметрально протилежними уявленнями духовності.

Постмодернізм значно вплинув на релігійне життя, піддавши сумніву довіру до раціонального, відмовившись від його послуг. Постмодерн ліквідував усі перешкоди для проникнення до інтелектуальної сфери містики, ірраціоналізму, езотеризму.

Природні цінності християнства, що мають місце у канонах релігійної (християнської) етики, є для постмодерну ілюзорними конструкціями. Вони обмежують свободу особистості, абсолютизуючи унітарні істини, заперечують варіантність вибору прийнятих шляхів розвитку.

Постмодерн переосмислив факт «смерті Бога» в культурі, приписавши йому

позитивне значення, яке полягає у тому, що на даному етапі, перед кожною людиною відкриваються обрії вільного буття, не скованого догматами та іншими традиціями провідних світових релігій. Подібне тлумачення знаходить своє підтвердження у ставленні Російської православної церкви (РПЦ) до російсько-української війни. Настоятель РПЦ Кіріл (Гундяєв) в лютому 2022 р., коли російська армія почала обстрілювати ракетами українські міста та села, вбиваючи мирних мешканців не засудив напад на іншу християнську-православну державу. В одній із своїх проповідей, у березні 2022 р., він благословив російських солдатів на війну. У вересні, того ж року, він зазначив, що якщо російський військовий помре в Україні то всі його гріхи анулюються. Ще одна заява настоятеля РПЦ містила пропагандистський штамп, про «бомбардування Донбасу» Україною.

Складається враження про наявність кризи християнської духовності. Однак, як стверджує С. Дацюк: «Християнство духовне не тому, що в ньому йдеться про віру в Бога та спасіння душі, а саме завдяки тому, що воно змінювало світ впродовж тривалого часу на фундаментальному рівні. Реформація – ознака животворного духу християнства вже після діянь, описаних в Біблії. Те ж саме можна сказати про інші світові релігії – іслам чи буддизм» [Дацюк, 2009]. Підтвердженням цього є осуд російської агресії в Україні всіма світовими релігіями. Релігія і надалі продовжує залишатися одним із чинників духовності.

Висновки. Таким чином, доба постмодернізму характеризується складністю та багатоплановістю. В ній на паритетних засадах вживається наука, міфологія, містеріальні релігії, віровчення Сходу (буддизм, індуїзм). Усе це, поза сумнівом, розширює горизонти духовних цінностей. Але необмежений плюралізм робить наше духовне життя нестійким, створює можливість занурення його в хаос несумісних інтерпретацій світу. Постмодерністське бачення світу – «все в конфлікті з усім». Існують різноманітні суперечливі культурні та світоглядні засади та способи ставлення до світу і суспільства. Ця суперечність може вирішитися двома способами: культура не зуміє вибратися з хаосу і невизначеності, що є небезпечним для її загибелі, або відбудеться синтез язичницького, архаїчного, містичного, наукового світоглядів, що зумовить перехід до нового культурного порядку і світогляду, та забезпечить не тільки зміну культурної парадигми, а й повернення до традиційних духовних цінностей.

Список використаних джерел та літератури

- Березовенко, А., 2021. Російсько-українська війна в українському політичному дискурсі, *Політичні студії*, 2, 97-110.
- Воронкова, В., 2003. *Філософія*, Запоріжжя: Издательство ЗГИА.
- Горбатенко, В. П., 2006. *Політичне прогнозування: Теорія, методологія, практика*, Київ: Генеза.
- Горбатенко, В. П., 2010. Людина і суспільство в ситуації постмодерну: філософсько-політичні детермінанти, *Соціогуманітарні проблеми людини*, 5, 151-166.
- Дацюк, С., 2009. Що таке духовність та навіщо вона потрібна? [Електронний ресурс]: <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/06/16/4026929/>
- Дзюба, І., 1998. Ідеологічні децибелі «діалогу культур», *Сучасність*, 11, 63-87.
- Зубавіна, І., 2008. *Час і простір в кінематографі*, Київ: Щек.
- Ожеван, М., 2000. Українська національна ідея та культурополітика наздоганяючої модернізації, *Стратегічна панорама*, 1, 162-182.
- Пахльовська, О., 2001. Український постмодернізм як клонування без правил. Ситуація

постмодернізму в Україні. Круглий стіл [Електронний ресурс]: <http://archive-tm.ukma.edu.ua/2001/6/postmodern.html>

Постмодерна епоха: дефініція та парадокси ідентифікації. Український постмодернізм, 2018. [Електронний ресурс]: <https://matrix-info.com/postmoderna-epoha-definitsiya-ta-paradoksy-identyfikatsiyi-ukrayinskyj-postmodernizm/>.

Прохоренко, О., 2014. Комплекс малоросійства як причина поширення суржику, *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство)*, 6, 172-178.

Роман Ревакович, організатор днів української музики у Варшаві, 2022. [Електронний ресурс]: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3470637-roman-revakovic-organizator-dniv-ukrainskoi-muziki-u-varsavi.html>.

Стус, Д., 2001. Український постмодернізм як клонування без правил. Ситуація постмодернізму в Україні. Круглий стіл [Електронний ресурс]: <http://archive-tm.ukma.edu.ua/2001/6/postmodern.html>.

Ткачук, О., 2003. Забути Шевченка: демонтаж українського, *Дзеркало тижня*, 26-27, 12 липня.

Тойнбі, А., 1995. *Дослідження історії*, Київ: «Основи».

References

Berezovenko, A., 2021. Rosiysko-ukrayinska vinya v ukrayinskomu politychnomu dyskursi [Russia-Ukraine war in Ukrainian political discourse], *Political studies*, 2, 97-110. [in Ukrainian].

Datsiuk, S., 2009. *Shcho take dukhovnist ta navishcho vona potribna*. Retrieved from: [What is spirituality and why is it needed?] <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/06/16/4026929/> [in Ukrainian]

Dziuba, I., 1998. Ideolohichni detsybely "dialogu kultur" [Ideological decibels of the "dialogue of cultures"], *Modernity*, 11, 63-87. [in Ukrainian].

Horbatenko, V. P., 2006 *Politychne prohnozuvannya: teoriya, metodolohiya, praktyka [Political forecasting: theory, methodology, practice]*, Kyiv: Heneza. [in Ukrainian].

Horbatenko, V. P., 2010. Liudyna I suspilstvo v sytuatsii postmodernu: filosofsko-politychni determinanty [Person and society during the age of postmodernism: philosophical and political determinants], *Social and humanitarian issues of a person*, 5, 151-166. [in Ukrainian].

Ozhevan, M., 2000. Ukrayinska natsionalna ideya ta kulturopolityka nazdohanyayuchoyi modernizatsiyi [Ukrainian national idea and cultural policy of catching up with modernization], *Strategic view*, 1, 162-182. [in Ukrainian].

Pakhlyovska, O., 2001. *Ukrayinskyi postmodernizm yak klonuvannya bez pravyl. Sytuatsiya postmodernizmu v Ukraini, Kruhlyi stil [Ukrainian postmodernism as cloning without rules. Situation of postmodernism in Ukraine. Round table]*. Retrieved from: <http://archive-tm.ukma.edu.ua/2001/6/postmodern.html> . [in Ukrainian]

Postmoderna epokha: definitsiya ta paradoksy identyfikatsiyi. Ukrayinskyi postmodernizm [Age of postmodernism: definition and paradoxes of identification. Ukrainian postmodernism]. Retrieved from: <https://matrix-info.com/postmoderna-epoha-definitsiya-ta-paradoksy-identyfikatsiyi-ukrayinskyj-postmodernizm/> [in Ukrainian].

Prokhorenko, O., 2014. Kompleks malorosiystva yak prychna poshyrennya surzhyku [Inferiority complex as a reason for spread of a colloqial mix of Russian and Ukrainian], *Scientific journal of M. P. Drahomanov NPU. Series 8. Philological sciences (linguistics)*, 6, 172-178. [in Ukrainian].

Roman Revakovich, orhanizator dniv ukrayinskoyi muzyky u Varshavi. 2022. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3470637-roman-revakovic-organizator-dniv-ukrainskoi-muziki-u-varsavi.html> . [in Ukrainian].

Stus, D., 2001. *Ukrayinskyi postmodernizm yak klonuvannya bez pravyl. Sytuatsiya postmodernizmu v Ukraini. Kruhlyi stil [Ukrainian postmodernism asa cloning without rules. Situation concerning postmodernism in Ukraine. Round table]*. Retrieved from: <http://archive-tm.ukma.edu.ua/2001/6/postmodern.html> . [in Ukrainian].

Tkachuk, O., 2003, Zabuty Shevchenka: demontazh ukrayinskoho [Forgetting Shevchenko means dismantling of what is Ukrainian], *Dzerkalo tyzhnia*, 26-27, 12 July. [in Ukrainian].

Toynbee, A., 1995. *Doslidzhennya istorii [A Study of History]*, Kyiv: "Osnovy" in two volumes. [in Ukrainian].

Voronkova, V., 2003, *Filosofiya. Uchebnyi posobnik [Philosophy. Study guide]*, Zaporozhye:

Izdatelstvo ZGIA. [in Russian].

Zubavina, I., 2008 *Chas i prostir v konematohrafii [Time and space in cinematography]*, Kyiv: Shchek, 448 p. [in Ukrainian].

**UKRAINIAN SPIRITUALITY OF POSTMODERN AGE DURING
RUSSIA-UKRAINE WAR**

Serhii Bilan

Doctor of Historical Sciences,

Professor of the Department of International Relations and Social Sciences,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

Valentyn Domoroslyi

Candidate of Historical Sciences,

Associate professor of Department of Social, Humanitarian and Legal Studies,
Uman National University of Horticulture, Uman

Abstract. *In this article the condition of Ukrainian spirituality during Russia-Ukraine war that continues from 2014 is considered. The impact of postmodernism on various spheres of national spirituality is examined. During the analysis it was established that bearers of Ukrainian spirituality, due to low level of its presence in their being, were unprepared to comprehension of the main tenets of postmodernism. Ukrainian society went for the new while partly forgetting about traditional principles of their spirituality. Particular attention is paid to expression of postmodernism in leading sphere of Ukrainian spirituality. The main ones among them are social life, language, literature, movies, religion. Along with that positive consequences of interaction of postmodernism and traditional Ukrainian spirituality is established and examined. It is stated that under the impact of war Ukrainian society started to delve into own national spirituality and conduct differential approach to ideological tenets of postmodernism. Author reaches a conclusion that rational combination of innovation (postmodernism) and tradition in national spirituality may extend horizons of our spiritual values.*

Key words: *spirituality, postmodernism, tradition, innovation, culture, movies, literature, religion, historical memory.*